

Včera a dnes – Terézia Vansová v slovanskom literárnom kontexte

Eliška Gunišová (Brno)

Abstrakt

Účelom predloženej práce je poskytnúť verejnosti pohľad na slovenskú spisovateľku Teréziu Vansovú (1857 – 1942) z perspektívy, ktorá je vo vzťahu k nej doteraz skôr opomínaná, a teda predložiť informácie o kontaktoch T. Vansovej mimo domáci kultúrny kontext a domácich adresátov jej tvorby (na ktorých sa sama autorka cielene zameriavala), t. j. analyzovať jej zahraničný presah, a to najmä v slovanskom kultúrnom okruhu, ktorého si Vansová pod vplyvom myšlienok všeslovanskej vzájomnosti všímala najvýraznejšie. Neopomenuteľnou súčasťou zahraničných kontaktov, ktorým bude venovaná pozornosť, bude i ženské hnutie prúdiace strednou Európou v 19. storočí, ktoré bolo i výrazným mimoliterárnym vplyvom rezonujúcim dobovou spoločnosťou a prirodzene reflektovaným T. Vansovou. Táto netradičná tematická perspektíva je vzhľadom k nedostatku sekundárnych zdrojov postavená predovšetkým na primárnych, archívnych materiáloch – súčasťou príspevku sú vybrané záznamy z osobnej korešpondencie, informácie o realizovaných i nerealizovaných prekladoch, ako i informácie súvisiace s Dennicou, prvým slovenským časopisom pre ženy, ktorého redaktorkou bola práve T. Vansová.

Klíúčové slová

Terézia Vansová; Slovania; Dennica; slovanská vzájomnosť

Abstract

Yesterday and Today – Terézia Vansová in the Slavic Literary Context

The purpose of this work is to provide the reading public with the view on the Slovak writer Terézia Vansová (1857–1942) from the perspective that was in close relation to this author rather omitted till now, the information and the overview of Vansová's contacts out of domestic cultural context and domestic audience, what she deliberately focused on, hence to analyse her international overlap, especially to the Slavonic cultural environment that was subject to Vansová's interest under the contemporary idea of Slavonic reciprocity. An indispensable integral of international contacts a special attention will be paid to, is the women's movement circulating throughout 19th-century Central Europe which represented a significant extra-literary influence resonating in the society of her time and naturally reflected by Vansová. Due to the lack of secondary sources this unconventional thematic perspective is based on primary, archival material – a part of the paper is represented by selected parts from personal correspondence, the information about the realized and unrealized translations as well as the information related to Dennica, the first Slovak magazine for women edited by Vansová.

Keywords

Terézia Vansová; the Slavs; Dennica; Slavonic reciprocity

„Kým nebudeme cítiť, že sme Slovania, nebudeme ani dobrí Česi, ani dobrí Slováci...“¹

Vansová ako osobnosť slovenských literárnych a kultúrnych dejín bola² a stále i je³ intenzívne reflektovaná slovenskou odbornou verejnosťou, avšak takmer výlučne v kontexte slovenského prostredia, kým analýze v mimoslovenskom kontexte doposiaľ unikala. Práve tento presah bude kľúčový pre predloženú prácu, ktorej účelom bude venovať pozornosť reflektovaniu T. Vansovej v slovanskom, ale zároveň mimoslovenskom kontexte. Hoci platí repetitio mater studiorum, v tomto prípade by zmapovanie reflektovania Vansovej slovenskou odbornou verejnosťou vyžadovalo priestor minimálne v rozsahu samostatného článku. Preto i keď Vansovej literárne diela sú primárne určené pre slovenskú čitateľskú verejnosť a rovnako jej redaktorská a osvetová práca bola smerovaná pre Slovenky, my sa v tomto prípade zameriame na prípady, kedy sa Vansová vymyká z pomyselných hraníc slovenskej literatúry a dostáva sa aj do slovanského povedomia v širšom literárnom a kultúrnom kontexte.

Vansová sa o slovanský svet zaujímalá, a nie iba okrajovo, čo nám ilustruje už úvodný citát. Avšak nielen Vansová, ale celá generácia slovenských spisovateľov 19. storočia bola vychovávaná v myšlienkach slovanskej afinity, ktorej rezíduá v slovenskom prostredí boli zvýraznené ideami Jána Kollára a Pavla Jozefa Šafárika, následne sa modifikovali v období romantizmu, až ich určitým spôsobom proklamoval i Svetozár Hurban Vajanský ako koryfej slovenského literárneho realizmu a predovšetkým aj veľký vzor T. Vansovej. Vajanský ale propaguje model slovanstva na čele s ruským národom (dokonca tvrdil, že ak by sa Slovania mali zjednotiť, tak zjednocujúcim jazykom by mala byť ruština⁴), kým Vansová pociťovala najintenzívnejšiu príbuznosť Slovákov s národom českým.

Nielen geografická, ale najmä jazyková a kultúrna blízkosť slovenského a českého etnika spôsobila, že reflexia českej tvorby, ale i sociokultúrnych reálií bola obzvlášť u slovenských spisovateliek výrazná: „*Naše milé sestry české prekvapily nás opäť novým dielom. Ony, neúnavné v práci na poli literatúry, neochabujúc v boji za urovnoprávnenia žien, neustávajú, ale idú krok za krokom ďalej ku vytknutému cieľu. V otázke ženskej práci, ženského vzdelania vy-*

1 VANSOVÁ, Terézia: [osobná korešpondencia]. [1926-3-31]. Dostupné v: LA SNK 150 I 8.

2 Z prác, ktoré v minulosti snáď najvýraznejšie podporili všeobecné i odborné povedomie o Vansovej, je potrebné pripomenúť minimálne: MRÁZ, Andrej: *Literárne dielo Terézie Vansovej*. Martin: Živena, 1937; VÁCLAVÍKOVÁ-MATULAYOVÁ, Margita: *Život Terézie Vansovej*. Bratislava: Slovenská liga, 1937; KOCÁK, Michal (ed.): *Literárny archív 29 – 30. Terézia Vansová*. Martin: Matica slovenská, 1994, s. 193 – 262.

3 Medzi najaktuálnejšie a najvýraznejšie práce reflektujúce Vansovej literárnu i osvetovú činnosť v slovenskom kontexte patria určite práce: MIKULOVÁ, Marcela: *Tri spisovateľky (Šoltésová, Vansová, Timrava)*. Bratislava: VEDA, 2015, časti ktorej môžeme nájsť už v skoršie vydaných zborníkoch, nielen v slovenskom jazyku, a monografia HOLLÝ, Karol: *Ženská emancipácia*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2011. Frapantný význam majú v súčasnom diskurze aj práce vznikajúce pod hlavičkou slovenskej feministickej organizácie Aspekt, ktorá v roku 2011 vydala aj čítanku Vansovej menej známych diel *Slovenka doma i na cestách*.

4 Vyberáme z Vajanského korešpondencie uverejnenej v časopise Prúdy v článku *Slovenské snahy o uvedenie ruštiny na Slovensku*: „... som ešte o mnoho väčší horľiteľ za jednotu spisovného jazyka, jako Vy a Vaši súkmenovci. Len v tom sa delíme, že ja považujem za jediný možný jazyk, ktorý by nás sjednotil, jazyk ruský!“ Citované podľa: BRONNEROVÁ, Šarlota: *Svetozár Hurban Vajanský a Slovanstvo*. Brno: Filozofická fakulta MU [státní práce], 1931, s. 40. Svoje argumenty o podobnosti slovenčiny a ruštiny neskôr publikoval v článku *Ruština a slovenčina*. Slovenské pohľady, 1885, č. 3.

*konaly tak mnoho, že nie len že nezaostaly, ale predčia ženský svet nejedného vzdelaného štátu.*⁵ České prostredie predstavovalo celkovo pre Slovenky silnú inšpiráciu, a táto skutočnosť bola intenzívne citeľná aj vo Vansovej umeleckej tvorbe – znalosť dobovej českej tvorby a reálií autorka jednak v mnohých prípadoch sama proklamovala (sú zachované záznamy o tom, že rada čítala predovšetkým V. K. Klicperu, B. Němcovou⁶, J. K. Tyla, J. Arbesa a V. Háľka), ale pretavovala ju i do svojich diel. Sama autorka sa verejne priznávala k neskonalému obdivu jednoduchého jazyka Němcovej *Babičky*⁷, ktorý jej slúžil ako vzor pre písanie vlastných kníh; mravné ideály, úcta k rodičom a nesebecká služba iným či schopnosť hlavnej hrdinky Sylvy z *Vesnického románu* Karolíny Světlej nájsť zmysel života v nezištnej práci, je podobná obetavej Viole z románu *Sirota Podhradských*. V neposlednom rade nesmieme zabudnúť na ideálne vykreslenie českého prostredia vo Vansovej cestopise *Pani Geogiadesová na cestách* a pod.

Zvýšený záujem Terézie Vansovej o české prostredie a kultúru nebol založený výhradne na princípe národnostnej – slovanskej príbuznosti, ale významným elementom, špecifickým pre Vansovú ako ženskú autorku, bola vyspelosť českého ženského hnutia (časopisy, spolková činnosť, školstvo a pod.) predstavujúca ideálny vzor pre Slovenky. Kým recepcia na linke české prostredie – Terézia Vansová je vo veľkej miere zrejmalá, preukázaná a ako taká len ťažko spochybniteľná, recepcia opačným smerom predstavuje menej známu literárnohistorickú skutočnosť. Jeden z najintenzívnejších a najpodstatnejších kontaktov bol pre Vansovú český slovako-fil Karel Kálal, na ktorého podnet vznikla Dennica – ženský list pre poučenie a zábavu ako prvý slovenský časopis pre ženy.⁸ A práve i vďaka Dennici

5 VANSOVÁ, Terézia: [rukopis článku]. Dostupné v: LA SNK 198 AB 19.

6 Fascinácia Vansovej Boženou Němcovou zaujala literárnych vedcov už v minulosti, ale i dnes. Už v prvej monografii venovanej T. Vansovej (*Literárne dielo Terézie Vansovej*) Andrej Mráz uvádza, že obsiahlejšia komparácia života a tvorby T. Vansovej a B. Němcovej by bola iste podnetnou. L. N. Jégé sa v osobnej korešpondencii adresovanej Vansovej zmienil, že by mala napísať slovenskú *Babičku*. VANSOVÁ, Terézia: [osobná korešpondencia]. Nedatované. Dostupné v: LA SNK 198 X 16. Samostatnú štúdiu tomuto vzťahu napokon venuje MIKULOVÁ, Marcela: *Terézia Vansová, Božena Němcová a koncept neskorého biedermeieru*. In: GÖRÖZDI, Judit – MAGOVÁ, Gabriela (eds.): *Tvorivosť literárnej recepcie*. Bratislava: Veda, 2008, s. 42 – 47. Štúdiu je možné nájsť i v MIKULOVÁ, Marcela: *Vansovej neskorý biedermeier*. In: MIKULOVÁ, Marcela – MIKULA, Valér (eds.): *Kapitoly zo slovenského realizmu: Dejiny, medailóny, štúdie, interpretácie*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010, s. 119 – 126. A napokon je táto štúdia zaradená i v jej najnovšej monografii MIKULOVÁ, Marcela: *Tri spisovateľky (Šoltésová, Vansová, Timrava)*. Bratislava: Veda, 2015.

7 „*Babička je v Čechách tou najpopulárnejšou a najviac čítanou knihou. Je priamo nesmrteľná, je stará a predsa vždy svieža a živá. Jej reč je taká jednoduchá a predsa obsažná, lebo podáva v ľahúčkem rúchu nejednu životnú múdrosť. Pri čítaní tejto knihy máme dojem, že je písaná nie len neutuchajúcou láskou k predmetu a zvlášť k postave drahej stareňky, ale že nám tu podáva časť samej seba; čiastku svojej vrelocítia, za všetko krásne nadšenej duše, svojho veľkého umu a nevyšného, samostatne súdiaceho ducha.*“ VANSOVÁ, Terézia: *Predmluva*. In: NĚMCOVÁ, Božena: *Babička*. Zlatý fond denníka SME, 2013, [2016-10-4]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1830/Nemcova_Babicka.

8 Kálal pôvodne oslovil s myšlienkou vydávania Dennice E. M. Šoltésovú, tá návrh odmietla. Vansová ponuku redigovania časopisu prijala i napriek odmietavému postoju jej okolia: „*Můj muž nesúhlasí so založením nového a síce ženského listu [...] Jedna z spolupracovníc, na kterou som sa opierala, tiež nesúhlasí. Je to Bella Textorisová. Mariína Horváthová je znechutená [...]*“ VANSOVÁ, Terézia: [osobná korešpondencia]. [1897-9-15]. Dostupné v: LA SNK 41 TTT 55. Viac o vývoji Dennice: GUNIŠOVÁ, Eliška: *The Historical and Social Role of the First Slovak Women's Periodical „Dennica“*. In: MCGREEVY, Michael – RITA, Robert (eds.): *CER Comparative European Research 2015 – International Scientific Conference for Ph.D. students of EU countries*. London: Science Publishing, 2015, s. 283 – 286.

sa stali Vansovej kontakty nielen s českým, ale s celým slovanským svetom intenzívnejšie. Vansová ako redaktorka v snahe posilniť čitateľskú základňu svojho časopisu a rozšíriť počet predplatiteľov, vďaka ktorým by sa zvýšili príjmy a celkovo sa tak zlepšila situácia finančne nestabilného periodika, prejavovala ambície čiastočne preniknúť s časopisom i do mimoslovenského sveta a práve tam získať nových predplatiteľov periodika, ktorých príspevky by pomohli k lepšiemu finančnému zaisteniu časopisu.

Vansovej redaktorská práca preto neunikla pozornosti českých časopiseckých kruhov, tieto snahy vítali a podporovali predovšetkým propagovaním Dennice v českých periodikách. Podobnú pomoc ilustruje i skutočnosť, že v čase zápasenia Vansovej s finančnými problémami pri vydávaní časopisu Slovenská žena (slovenského periodika pre ženy, ktoré redigovala v rokoch 1920 – 1923), dostala Vansová z českej redakcie Ženského obzoru ponuku, aby sa časopis Slovenská žena spojil so Ženským obzorom a bol vydávaný ako príloha tohto časopisu naďalej redigovaná Teréziou Vansovou, avšak už bez ľarchy finančného zaistenia jeho existencie a s výhodami redakčnej spolupráce: „*Mimo toho Vám nabízime, že Vám při naši revui, poskytneme možnost vydávati Slovenskou ženu, jako přílohu našeho Ženského obzoru, kterou byste samostatně vyplňovala a nebo nám posílala materiál, který bychom za Vás, když nejste zdráva, spracovali.*“⁹

Je zřejmé, že Vansová nebola pre české prostredie neznámym pojmom, a preto ju, predovšetkým od začiatku 20. storočia, české spolky, redakcie a nakladateľstvá oslovujú – tentokrát ako autorku a prispievateľku.¹⁰ Osobná korešpondencia Terézie Vansovej uchovaná v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice navyše dodnes dokladuje jej živú komunikáciu a čelnými predstaviteľkami českého ženského hnutia na témy literárne, ako i témy týkajúce sa ženského hnutia v dobovom Rakúsko-Uhorsku, respektíve neskôr v slovenskej časti novovzniknutej republiky. Okrem snáh nadviazať písomný kontakt s Eliškou Krásnohorskou sa dochovala i obsiahlejšia korešpondencia s redaktorkou českého ženského časopisu Ženský svět, Terezou Novákovou, ktorá vo svojich listoch chválila Dennicu a žiadala od Vansovej články týkajúce sa nielen situácie Sloveniek, ale i ženskej otázky na uhorskom území obecné, neopomínajúc pritom neslovanský okruh, menovite Maďarky¹¹ i Rumunky, s ktorými mala Vansová veľmi dobré kontakty. Ohľadom literárnych prác Vansová prijímala rady od českej publicistky Maryši Šáreckej Radoňovej.¹² I osobne

9 Ženský obzor. [1923-12-28]. Dostupné v: LA SNK 41 JJ 7.

10 Napríklad pre plánované vydanie knihy nakladateľstva Veleslavín žiadali Vansovú o zaslanie humornej príhody do knihy *Veselé příhody ze života spisovatelů a umělců*; v zborníku *Od Šumavy k Tatrám* venovanému podpore česko-slovenských vzťahov Vansová publikovala svoju novelu *Hojže Bože*; redakcia Žena a domov prosila Vansovú o spomienku z detstva, pretože chceli vydať slovenské číslo a počítali práve s príspevkami Sloveniek. Ženský obzor Vansovej poslal list: „*Prosíme Vás zároveň, byste nám občas zaslala nějakou zprávu do některých našich rubrik*“. Redakcia Ženský obzor. [osobná korešpondencia]. [1923-12-28]. Dostupné v: LA SNK 41 JJ 7. Vansovej diela však nachádzame i v ďalších periodikách, veľmi často uverejňovala práce v Českom lide, napr. *Vajce v podaní slovenského ľudu* (1897), *Z tej trinástej školy* (1898), *Puberky povier a obyčajov z Gem. Malohontu* (1899), *Detské povedačky, zpevy a hračky* (1899).

11 NOVÁKOVÁ, Tereza: [osobná korešpondencia]. [1898-12-18]. Dostupné v: LA SNK 230 B 13.

12 ŠÁRECKÁ-RADOŇOVÁ, Maryša: [osobná korešpondencia]. [1927-12-23]. Dostupné v: LA SNK 198 Z 2.

sa Vansová stretla s Vilmou Seidlovou-Sokolovou,¹³ Sokolová bola zároveň autorkou rubriky Slovenky – naše najbližšie sestry, ktorá bola pravidelne uverejňovaná v časopise Ženský svět a Sokolová v nej informovala o aktivitách Sloveniek, pričom sa stala i platformou pre prezentovanie Vansovej literárnych prác českým čitateľkám.

Vansovej významnú úlohu a prínos v (česko)slovenskom a ženskom snažení, ako aj ich recepciu doma s v zahraničí dokladujú archívne dokumenty z rokov po vzniku ČSR, kedy Vansová oslavovala svoje okrúhle jubileá. Jej 70. a 80. narodeniny v roku 1927 a 1937 sa stali vhodnou a využívanou príležitosťou k ich pripomenutiu prostredníctvom jej biografických medailónikov,¹⁴ ale i cenných rozhovorov s autorkou,¹⁵ ktoré pri týchto príležitostiach poskytla periodickej tlači a v ktorých odhalila mnoho zo svojho života. Vansová, v tomto období už ako známa spisovateľka a významná propagátorka česko-slovenskej vzájomnosti, prijímala pri tejto príležitosti množstvo gratulácií, ktoré sú síce obsahovo nezaujímavé, avšak dokladujú jej ohlas u osobností domáceho¹⁶ i zahraničného prostredia.¹⁷ Z dochovaných listov sa ale môžeme dozvedieť aj to, že ženské spolky združujúce prevažne Česky a Slovenky v zahraničí (a to napríklad v Amerike alebo v dnešnom Srbsku, či Rumunsku) využili tohto výročia na usporiadanie verejných prednášok venovaných práve osobnosti T. Vansovej, jej literárnej tvorbe, ako i jej kultúrno-osvetovým aktivitám.¹⁸

S českým prostredím nesúvisia iba osobné a korešpondenčné kontakty či inšpirácia v tvorbe a kultúrnej činnosti. Neopomenuteľnou súčasťou predloženej problematiky sú i preklady literárnych diel. Napriek skutočnosti, že Vansovej práce boli v českom prostredí publikované predovšetkým v slovenskom jazyku (existuje iba jeden kompletný preklad do češtiny, a to konkrétne románu *Sírota Podhradských – Viola Podhradská. Román dívky* z roku 1972),¹⁹ zaujať by nás mohli predovšetkým Vansovej preklady českých diel do slovenčiny. Najznámejší z nich je preklad diela B. Němcovej *Babička*,²⁰ ktorý v roku 1927

- 13 Vilma Sokolová-Seidlová o Vansovej píše: „... roztomilá Tereza Vansová [...] plna vlidné ochoty ke mně...“. SOKOLOVÁ-SEIDLOVÁ, Vilma: *Z mých vzpomínek na Slovensko*. Slovenské pohľady 45, 1929, č. 8, s. 477.
- 14 Napr.: *U Terezy Vansové*. Lidové noviny 45, 1937, č. 193, s. 6; *Terezie Vansová osmdesátiletá*. Lidové noviny 45, 1937, č. 196, s. 16; *Jubileum zaslužilé pracovnice pro uvědomění slovenských žen*. Národní listy 67, 1927, č. 91, s. 1; VESELÝ, Adolf: *Jubileum Terezie Vansové*. Národní listy 77, 1937, č. 107, s. 15.
- 15 Napr.: SÁLKA, Viliam: *Zo spomienok Terezie Vansovej*. Lidové noviny 42, 1934, č. 196, s. 3.
- 16 Medzi gratulantov patrilo okrem iných i predseda vlády Milan Hodža.
- 17 Dochované sú predovšetkým oficiálne gratulácie od zahraničných spolkov, s ktorými Vansová spolupracovala, v menšej miere aj gratulácie jednotlivcov zo zahraničia.
- 18 Ako príklad môžeme uviesť dochovanú informáciu o návšteve dvanástich žien z brnianskej Vesny (ktorej bola Vansová niekoľko rokov oficiálnou spolupracovníčkou) v Banskej Bystrici práve pri príležitosti Vansovej životného jubilea. Návšteva sa odohrala 12. 5. 1937. Archívny fond T. Vansovej [výstrižok z novín]. Dostupné v LA SNK 41 PPP. Spolek slovanských žen v Olomouci zorganizoval 21. 6. 1937 pri príležitosti Vansovej jubilea prednášku o jej živote a diele. Spolek slovanských žen v Olomouci. [osobná korešpondencia]. Dostupné v: LA SNK 41 DD 16. V Petrovici miestny odbor Sdružení československých žen v Juhooslávii usporiadal oslavy pri príležitosti Vansovej 80. narodenín. Pozri: Archívny fond T. Vansovej. [výstrižok]. Dostupné v: LA SNK 41 RRR.
- 19 VANSOVÁ, Terézia: *Viola Podhradská: román dívky*. Bratislava: Mladé letá, 1972. Prekladateľom do češtiny bol Jindřich Hilčr.
- 20 „Kde len bolo možno, šetrila som pôvodinu, aby prišla k nám taká milá a vzácna, ako ju pred 70 rokami jej slávna autorka vypravila. – Usilovala som sa, nie len aby som zachovala takrečený odkaz duše najväčšej spisovateľky, ale keby bolo možné, vložila by som i môj neohraničený obdiv a lásku k jej dielu do toho, lebo je Božena Němcová mojím

potvrdila vydavateľstvu Slovenský východ, aj keď s vydávaním podobných prekladov osobne nesúhlasila²¹: „*Nemyslela som, žeby som dakedy mala prekladať z českej reči do slovenskej. Vždy som bola toho názoru a myslím, že by malo byť, aby sa slovenské knihy čítali v Čechách tiež v pôvodnom jazyku.*“²² Následne od NĚmcovej preložila ešte dve prózy – *Pohorská dedina* (1928) a *Pán učiteľ* (1930) a pre rovnaké vydavateľstvo súhlasila aj s prekladom diela *Filozofská historie* od A. Jiráska.²³

S prekladmi možno spojiť aj Vansovej kontakty s južnoslovanským prostredím. Práve o preklad Vansovej prvého románu (*Sirota Podhradských*) do chorvátskeho jazyka prejavila vážny záujem Anna Šišuliaková: „*Osmelujem sa Vás úctive prosiť o dovolenie Vaš výborný román ‚Sirota Podhradských‘ smieť preložiť do horvačtiny, za našu Maticu Hrvatsku.*“²⁴ Hoc sa opätovne jedná pravdepodobne o nezrealizovaný projekt, pre nás je podstatná i pôvodná intencia. Rovnako sa z archívnych materiálov môžeme dozvedieť, že tento Vansovej román vychádzal v slovenskom jazyku v prílohe časopisu Hlas ľudu v Petrovci, a teda v centre slovenskej diaspory v dnešnom Srbsku.

S južnoslovanským prostredím súvisí i Vansovej cestopis – *Z rovín dolnozemských*.²⁵ Nemožno tvrdiť, že sa jedná o zásadné dielo vo Vansovej tvorivom profile, nie je jedinečné svojou poetikou a nebolo dokonca ani knižne vydané (čitateľky si ho mohli prečítať iba na stránkach Dennice). Napriek tomu predložený cestopis poukazuje na dve nezanebateľné skutočnosti: Vansová mala osobné kontakty s južnými Slovanmi a sama sa ako redaktorka v rámci nenáročnej formy zábavného čítania snažila svojim recipientom (recipientkám) ponúknuť relatívne fundovaný faktografický náčrt zo života južných Slovanov.

Názorným príkladom tohto redaktorského zámeru realizovaného nielen v južnoslovanskom areáli je korešpondencia s Albertom Škarvanom – významným propagátorom Tolstého myšlienok na slovenskom území. Vansová vedela o jeho dočasnom pobyte v Rusku, a preto, hoc nemala osobné kontakty na Rusko, snažila sa aspoň sprostredkovať poskytnúť slovenskej čitateľskej obci informácie o ruských ženách („*Keď som redigovala Dennicu, chcela som vedieť niečo o ruskej žene. Rusko, ako sa všeobecne vie, sme zbožňovali.*“²⁶). To, že táto epizóda končí neúspešne, je už paradox. Škarvan ponuku veľmi rád prijal²⁷ a poslal Vansovej nielen svoje názory na ruské ženy, ale dokonca získal niekoľko písom-

ideálom. Je to jedinečné dielo slávnej spisovateľky.“ VANSOVÁ, Terézia: *Predmluva*. In: NĚMCOVÁ, Božena: *Babička*. Zlatý fond denníka SME. [cit. 4. 10. 2016]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1830/Nemcova_Babicka.

21 Súhlas Vansovej s prekladmi českých diel do slovenčiny je nutné odôvodniť výraznými finančnými problémami, ktoré mala Vansová predovšetkým v dvadsiatych rokoch 20. storočia.

22 VANSOVÁ, Terézia: [osobná korešpondencia]. [1927-9-21]. Dostupné v: LA SNK 41 CC 33.

23 Píše sa o tom v liste: VANSOVÁ, Terézia: [osobná korešpondencia]. [1927-9-21]. Dostupné v: LA SNK 41 CC 33. Napriek tomu tento preklad nie je dnes dohľadateľný v knižniciach, a preto je možné sa nazdávať, že napokon nevyšiel.

24 ŠIŠULIAKOVÁ, Anna: [osobná korešpondencia]. [1912-7-8]. Dostupné v: LA SNK 41 EE 28.

25 VANSOVÁ, Terézia: *Z rovín dolnozemských*. Dennica 9, 1907, s. 156 – 159, 183 – 186, 228 – 230, 288 – 291, 352 – 355, 396 – 400.

26 VANSOVÁ, Terézia: [osobná korešpondencia]. Nedatované. Dostupné v: LA SNK 230 B 21.

27 Zaujímavosťou je, že Škarvana zaujala i Dennica a chcel do nej poslať ruské preklady. Pozri: ŠKARVAN, Albert: [osobná korešpondencia]. [1908-02-24]. Dostupné v: LA SNK 198 Z 4.

ných vyjadrení aj od ďalších slovenských a českých rusofilov, avšak názory na ruské ženy boli natoľko hanlivé, že Vansová – ako podporovateľka slovanskej vzájomnosti – sa rozhodla tieto názory vôbec neuverejniť.²⁸

S prostredím ruského zaboru na území dnešného Poľska súvisí ešte jedna doteraz nepublikovaná²⁹ skutočnosť, a to tá, že Jozef Škultéty, vtedajší šéfredaktor Slovenských pohľadov, sprostredkoval Vansovej jediný preklad do ruštiny: „*Ja posielam Vám novoročný dar: v prílohe Varšavského denníka preklad Vašej vianočnej povesti.*“³⁰ Vansová s vďakou odpísala: „*Ani ste ma nemohli príjemnejšie prekvapiť, ako s týmto prekladom, ktorý si už aj sama prečítam, lebo som sa už naučila čítať po rusky.*“³¹

Kontakt s poľským kultúrnym prostredím však bol Vansovej sprostredkovaný predovšetkým prostredníctvom Dennice, a to konkrétne zo strany poľskej ženskej čitateľskej obce. V archívnych materiáloch totiž nachádzame záznamy o záujme na predplatenie Dennice čitateľkami z Krakova a Varšavy.³² Vansová, napriek tomu, že Poliáci nestáli v popredí jej osobných záujmov, považovala priam za svoju povinnosť sa o poľské prostredie zaujímať z perspektívy panslavizmu i otázky ženskej emancipácie ako redaktorka. A preto, hoc nepravidelne, informovala o poľskej kultúre v Dennici,³³ pričom sama vyvíjala iniciatívu k samovzdelávaniu v tejto oblasti, aby mohla tieto informácie predkladať ďalej. Opätovne, ako pri iných slovanských krajinách, i v tomto prípade Vansová propagovala aj poľské literárne práce: „*Minulého roku zasvätil vďačný národ poľský s nadšením a okázalostou medzi inými dvojaké jubileum: jubileum 40 ročnej literárnej činnosti slávnej spisovateľky poľskej Elizy Orzeszkowej a jubileum šesťdesiatročných narodením a spolu i tridsaťročnej literárnej činnosti Marye Konopnickej. Nám sú obe tieto mená už nie neznáme, veď i Dennica viackrát priniesla niekoľko krásnych básní Marye Konopnickej vo vernom preklade nášho Horala a povesti Orzeszkowej v preklade Horina.*“³⁴

K dodnes dohľadateľným informáciám o snahe prekladu Vansovej diela do ďalšieho slovanského jazyka a zároveň posledným výraznejším kontaktom Vansovej s poľským prostredím patrí nasledujúci úryvok: „*Radujem sa z toho, že sa o Kľatbu zaujímajú v Poľsku*

28 „*My Slováci sme si zvykli predstavovať Rusa čo človeka nám obzvlášte blízkeho. To je omyl. Ruská povaha nám je ďaleká a cudzá a ruský život tiež. Naše rusofilstvo sa zakladá na úplnom neznani Ruska, keby sme znali Rusov, by naša zaľúbenosť do nich prestala [...]. Ruska je nanajväčš špatná gazdiná [...]. Domácnosť je im ľarcha, nutné zlo [...]. Ruska je márnratná. Z mála moc urobiť, hynúce reštaurovať, tak rečeno z ničoho pomaly a po troche prítulný kút zariadiť, o tom všetkom sa Ruske ani nesníva [...]. Ruska nezapláta, nezamrežká odev, keď je tomu čas, a nosí svoju sukňu, nereparovanú, flakatú, smradlavú do tých čias, pokiaľ si novú nekúpi.*“ ŠKARVAN, Albert: [osobná korešpondencia]. [1908-2-24]. Dostupné v: LA SNK 198 Z 4.

29 Nepublikovaná chápeme v zmysle, že daná informácia sa nenachádza v záznamoch SNK o publikovaných dielach T. Vansovej doma a v zahraničí. Informáciu je však možné nájsť v jednom z listov adresovaných T. Vansovej v publikovanej osobnej korešpondencii Jozefa Škultétyho. Jedná sa o Vansovej prozaické dielo *Šťastná žena*, ktorú uverejnila v Národných novinách v roku 1889. V ruskom preklade bolo publikované pod názvom *Šťastlivaja ženščina* (převod so slovačkogo). Pozri poznámka nižšie.

30 KOCÁK, Michal (ed.): *Listy Jozefa Škultétyho I.* Martin: Matica slovenská, 1982, s. 57.

31 VANSOVÁ, Terézia: [osobná korešpondencia]. [1890-1-13]. Dostupné v: LA SNK 49 EE 31.

32 RENDEK, Ján: [osobná korešpondencia]. [1899-11-12]. Dostupné v: LA SNK 41 AA 19.

33 VANSOVÁ, Terézia: *Marya Konopnická. O literárnej tvorbe na jej 25. ročné spisovateľské jubileum.* Dennica 5, 1902, č. 11, s. 234 – 237.

34 VANSOVÁ, Terézia: *Jubileum dvoch spisovateľiek (Orzeszkowska a Konopnicka).* Dennica 10, 1907, č. 1, s. 27.

a verím, že kniha v polskej reči vyjde. Odpísal som sám na pána prof. Pazurkiewicza a poslal som mu brožovaný výtisk *Kliatby* a okrem toho písal menovanému profesorovi tunajší polský konzulát, ktorý vrele odporúčal preložiť *Kliatbu* do polskej reči. Profesora Pazurkiewicza som žiadal, aby stanovil honorár a som presvedčený, že, ak bude knihu prekládať, bude honorár dobrý.“³⁵ Snaha Jána Grünwalda, redaktora vydavateľstva Slovenský východ, ktoré vydalo niekoľko Vansovej kníh, však zostala pravdepodobne opätovne nenaplnená – o polskej verzii *Kliatby* sa dnes nedarí nájsť žiadne informácie.

Predložené archívne záznamy o snahe spolupracovať s inými národmi nie sú obmedzené iba na slovanské krajiny, výrazné kontakty má Vansová napríklad s Rumunkami a Slovenkami žijúcimi v tejto oblasti: „Dôležitá úloha sprostredkovateľa medzi rumunskými a slovenskými sestrami – tak sa vzájomne v dopisoch oslovovaly – pripadla skromnému redaktorovi vtedajšej *Tribuny Augustínimu*. On nielen vyučoval mladé Rumunky slovenčine – slečna Agnes Cristea za jeho vedenia prekladala Vansovej novelu zo *Slovenských pohľadov* – ale aj povzbudzoval, urgoval a vyjednával na oboch stranách. Dokázal sa vtedy spolu s Teréziou Vansovou skvelým organizátorom ako aj hbitým, nadšeným propagátorom. Jeho meno vedľa mena našej vynikajúcej spisovateľky nesmie veru nikdy vymiznúť z bohatých analóg slovensko-rumunského sblíženia.“³⁶ Vansová bola medzi Rumunkami známa nie iba ako už etablovaná spisovateľka, ale poznali ju od počiatkov jej tvorby, a to vďaka kontaktom, ktoré nadviazala prostredníctvom svojich aktivít na podporu Vajanského počas jeho pobytu vo väzení za propagáciu protimaďarských myšlienok. Rovnako ilustratívna môže byť i informácia, že i tieto ženy boli predplatiteľkami *Dennice* a následne aj *Slovenskej ženy*.

Vansová sa ako spisovateľka snažila preraziť tiež na maďarský knižný trh. Už v roku 1890 zisťovala možnosti preloženia *Siroty Podhradských* do maďarčiny, dostala však odpoved ilustrujúcu ťažkú dobovú situáciu slovenského autora s obdobnými ambíciami: „*Preď slovenskou knižkou všetci redaktori krčia nosom*.“³⁷ A jediný knižný preklad do maďarčiny je napokon *Julínkin prvý bál* (*Juliska első bálja*) z roku 1966.³⁸ Ešte v začiatkoch svojej tvorby posielala svoje diela aj do slovenských periodík v Amerike, ale rovnako nechávala priestor pre krajanky z Ameriky v *Dennici*.³⁹ A to sú len vybrané ilustračné príklady mimoslovanských kontaktov.

Z uvedených informácií je zjavné, že naplnenie programu Terézie Vansovej na poli posilnenia slovanskej vzájomnosti i všeobecnej ženskej emancipácie nebolo len prázd-

35 GRÜN WALD, Ján: [osobná korešpondencia]. [1928-3-2]. Dostupné v: LA SNK 41 CC 33.

36 HUŠKOVÁ-FLAJŠANOVÁ, Jindra: *Cenná politická epizóda zo života Vansovej*. [výstrižok z novín]. Nedaťované. Dostupné v: LA SNK 41 RRR.

37 CZAMBEL, František: [1890-11-1]. [osobná korešpondencia]. Nedaťované. Dostupné v: LA SNK 41 D 31.

38 VANSOVÁ, Terézia: *Juliska első bálja*. Bratislava: Mladé letá, 1966. Autorom prekladu do maďarčiny je István Käfer. Vansovej tvorba bola ešte predtým súčasťou krátkej antológie slovenských autorov vydanej v maďarčine. FARKAS, Zoltán (ed.): *Szlovák prózai antológia : (a szlovák prózai antológiát a szlovák-magyar irodalmi barátság kimélyítésére, utat mutatandó az eljövendő generációnak, hogyan lehet a megértés útját egyengetni)*. Šahy: Ipolyság, 1928.

39 „V časopise *Dennica*, redigovanom Teréziou Vansovou, uverejňovali články *Živeny v USA správy o činnosti* [...] posielali články zo života slovenských žien v Amerike a získavali predplatiteľky pre časopis z radov krajaniek.“ BARTALOVÁ, Ľubica: *Americká Živena a jej kontakty so Živenou na Slovensku*. In: SEDLÁKOVÁ, Viera (ed.): *Zborník z osláv 125. výročia Živeny spolku slovenských žien v Martine*. Martin: Živena, 1995, s. 140.

nou proklamáciou, ale i jej reálnou snahou a túžbou, a to predovšetkým na prelome 19. a 20. storočia, kedy možno i vo Vansovej osobných vyjadreniach nájsť výraznú tvorivú odvalu a odhodlanie. Aktivity, ktoré Vansová podniká v dvadsiatych rokoch 20. storočia (najmä vydávanie nových diel a zároveň i preklady) súvisia skôr s finančnými ťažkosťami, ktoré Vansová v danom období mala⁴⁰: „*Ja musím písať, lebo sme s mojou chovanícou fin. upadly.*“⁴¹

Predložený príspevok samozrejme nemôže obsahovo a zdrojovo vyčerpať zvolenú tému, avšak predstavený výber zdrojov zahrňujúcich najmä primárne archívne pramene a ich spracovanie dokazujú šírku, intenzitu i charakter vzťahu Vansová – mimoslovenské prostredie, čo môže byť pre mnohých, oboznámených s obvyklým hodnotením autorinho prínosu slovenskej literatúre, pomerne prekvapujúca informácia. Je nutné uznať, že Vansová je častokrát označovaná iba ako autorka triviálnej ženskej prózy,⁴² čo však profilovo nevytvára o žene, ktorej sa v neľahkých sociálnych podmienkach najmä rákúsko-uhorskej spoločnosti podarilo svojou horlivosťou a oddanosťou k práci vytvoriť so svetom pomerne značné väzby. Po spisovateľskej smrti (1942), i v súvislosti so sociálnymi a politickým zmenami a vzhľadom na viaceré zamýšľané, no nezrealizované preklady, ktoré by jej literárny impakt a hodnotenie nepochybne zvýraznili, sa zmienky o Vansovej ako osobnosti i spisovateľke mimo slovenské územie obmedzili iba na niekoľko záznamov v slovníkoch o významných ženách 19. storočia,⁴³ v ktorých Vansová častokrát nefiguruje ani ako spisovateľka, ale predovšetkým ako zakladateľka časopisu *Dennica*, a len výnimočne môžeme nájsť práce, ktoré sa už podrobnejšie venujú slovenským spisovateľkám vrátane samotnej Vansovej.⁴⁴ S novoobnoveným záujmom o feminizmus či vznikom vedeckých a študijných odborov zaujímavých sa o tzv. *gender studies* sa Vansová dostala znovu do pozornosti aj v slovanskom okruhu. Je nutné pripomenúť predovšetkým niekoľko mien – Marcin Filipowicz, poľský bohemista pracujúci v Českej republike, ktorý Vansovej venoval niekoľko štúdií,⁴⁵ v ktorých sa snaží nanovo interpretovať poetiku vy-

40 Toto životné obdobie Vansovej zachytuje napríklad: ŠUCHOVÁ, Xénia: *Smutný príbeh zo smutných čias: dve vojny v rodinnom živote Terézie Vansovej*. Forum Historiae 3, 2009, č. 1. [online]. Dostupné na: <http://www.forumhistoriae.sk/documents/10180/39170/suchova.pdf>. Viac sa však môžeme dozvedieť aj priamo z dochovanej korešpondencie T. Vansovej, v ktorej píše, že mala „*také dlhy, že na 3 – 4 domy by na ich vyplatenie nestačili*“. VANSOVÁ, Terézia: [osobná korešpondencia]. Dostupné v: LA SNK: 198 AB 4.

41 VANSOVÁ, Terézia: [osobná korešpondencia]. [1926-3-31]. Dostupné v: LA SNK 150 I 8.

42 „*Ja som svoje diela určila pre ľud. Preto mi veľmi zle padla kritika Bujnáka, ktorý všetky moje diela shrnul pod jeden, vraj charakteristický názov ‚limonáda‘.*“ SÁLKA, Viliam: *Zo spomienok Terezie Vansovej*. Lidové noviny 42, 1934, č. 196, s. 3.

43 Napríklad: DE HAAN, Francisca – DASKALOVA, Krassimira – LOUTFI, Anna (eds.): *Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms in Central, Eastern, and South Eastern Europe, 19th and 20th Centuries*. Budapest – New York: CEU, 2006.

44 Napríklad WEBER, Nora: *Feminism, Patriarchy, Nationalism, and Women in Fin-De-Siecle Slovakia*. Nationalities Papers, vol. 25, 1997, n. 1, s. 35–65, alebo RUDINSKA, Norma L.: *Incipient Feminists: Women Writers in the Slovak National Revival*. Columbus: Slavia Publishers, 1991 či novšie články ako SOULAS de RUSSEL, Dominique J. M.: *L'imagologie, étude des stéréotypes nationaux, à l'exemple de ceux des Allemands dans la littérature slovaque de 1780 à 1914*. Expressions, 2016, č. 2.

45 Vansovej cestopis rozoberá napríklad v štúdií: *Pani Georgiadesová na cestách. Veselý cestopis do Prahy Terézie Vansové. Ženská verze ideologického cestopisu*. Románu *Sirota Podhradských* sa venuje v knihe: *Roditelky národů: z problematiky české a slovenské ženské literární tvorby 2. poloviny 19. století* (2007).

braných Vansovej diel. Pozornosť Vansovej dielam venuje aj Maša Zavrtanik napríklad vo svojich slovinských prácach *Semiotizacija potopisa Terézie Vansove*⁴⁶ alebo *Fakti v literarnih delih Terezije Vansove kot vir pri spoznavanju načina življenja ljudi*⁴⁷.

Neupierajúc Vansovej jej zásluhy na poli literárnej tvorby, je zo širšej perspektívy mimoslovenského kontextu nutné každopádne dospieť k triezvemu a objektívnemu hodnoteniu jej recepcie a významu, ktorý môže byť ťažko hodnotený ako výrazný v porovnaní s inými slovenskými osobnosťami jej obdobia. Táto skutočnosť má však v kontexte Vansovej literárneho snaženia svoje ratio v jej špecificky determinovaných umeleckých ambíciách a cieľoch, ktoré svojim dielam pripisovala – pre Vansovú bola vždy prvotná slovenská, často málo vzdelaná čitateľka, a práve jej Vansová prispôbovala svoje diela samotnou poetikou či tematickým zameraním – takáto špecifická literatúra však len ťažko mala šancu nájsť širší ohlas v mimoslovenskom kultúrnom okruhu okrem tých najbližších. Iným vysvetlením môžu byť i obmedzené možnosti autorky, ktorá sa zväčša pohybovala mimo centrá slovenskej kultúry a úplne sa nevzdala ani svojich rodinných úloh.

Medzinárodne príliš nepoznaná Terézia Vansová sa zaradila k mnohým ďalším slovenským autorkám tvoriacim a pôsobiacim v rámci publikačnej, editorskej, spolkovej či edukačnej činnosti pre svoje čitateľky, členky a podporovateľky, prinášajúc tak moderný spoločenský trend hľadania úlohy žien do slovenskej spoločnosti. Hoci daná cesta bola dlhá a náročná, práve vďaka týmto ženám – ako bola v danej dobe Vansová – bolo možné budovať základy vzdelávania žien postavené i na uspokojení čitateľského dopytu slovenskej ženy. Faktom, ktorý je potrebné zdôrazniť, je to, že Vansová ako osobnosť poskytla tomuto cieľu všestranný multidimenzionálny prínos často podporený jej osobnostnou charakteristikou – vytrvalosťou a nevšednou odvahou naplniť svoje vytýčené zámery.

Literatúra

Archívny fond T. Vansovej. [výstrižok z novín]. Dostupné v LA SNK 41 PPP.

Archívny fond T. Vansovej. [výstrižok z novín]. Dostupné v: LA SNK 41 RRR.

BARTALOVÁ, Eubica: *Americká Živena a jej kontakty so Živenou na Slovensku*. In: SEDLÁKOVÁ, Viera (ed.): *Zborník z osláv 125. výročia Živeny spolku slovenských žien v Martine*. Martin: Živena, 1995.

BRONNEROVÁ, Šarlota: *Svetozár Hurban Vajanský a Slovanstvo*. Brno: Filozofická fakulta MU [státné práce], 1931.

CZAMBEL, František: [osobná korešpondencia]. [1890-11-1]. Dostupné v: LA SNK 41 D 31.

DE HAAN, Francisca – DASKALOVA, Krassimira – LOUTFI, Anna (eds): *Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms in Central, Eastern, and South Eastern Europe, 19th and 20th Centuries*. Budapest – New York: CEU, 2006.

46 ZAVRTANIK, Maša: *Semiotizacija potopisa Terézie Vansove*. In: URKOM, Aleksander (ed.): *Fiatat Szlavisták Budapesti Nemzetközi Konferenciája I*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2012, s. 120 – 122.

47 ZAVRTANIK, Maša: *Fakti v literarnih delih Terezije Vansove kot vir pri spoznavanju načina življenja ljudi*. Sofia: Nacionalni slavistični čtenija, 2010, s. 577 – 582.

- FARKAS, Zoltán (ed.): *Szlovák prózai antológia : (a szlovák prózai antológiát a szlovák-magyar irodalmi barátság kimélyítésére, utat mutató az eljövendő generációnak, hogyan lehet a megértés útját egyengetni.)*. Šahy: Ipolyság, 1928.
- FILIPOWICZ, Marcin: *Pani Georgiadesová na cestách. Veselý cestopis do Prahy Terézie Vansové. Ženská verze ideologického cestopisu*. In: Mezi deklamovánkou a románem. Proměny žánrů v české a slovenské literatuře. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006, s. 97 – 106. [online]. [cit. 06.05.2015]. Dostupné na: <http://www.ucl.cas.cz/slk/data/2005/sbornik/sbornik.pdf>.
- FILIPOWICZ, Marcin: *Roditelky národů: z problematiky české a slovenské ženské literární tvorby 2. poloviny 19. století*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007.
- GRÜNWARD, Ján: [osobná korešpondencia]. [1928-3-2]. Dostupné v: LA SNK 41 CC 33.
- GUNIŠOVÁ, Eliška: *The Historical and Social Role of the First Slovak Women 's Periodical „Dennica“*. In: MCGREEVY, Michael – RITA, Robert (eds.): CER Comparative European Research 2015 – International Scientific Conference for Ph.D. students of EU countries. London: Sciemcee Publishing, 2015, s. 283 – 286.
- HOLLÝ, Karol: *Ženská emancipácia*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2011.
- HUŠKOVÁ-FLAJŠHANOVÁ, Jindra: *Cenná politická epizóda zo života Vansovej*. [výstrižok z novín]. Nedatované. Dostupné v: LA SNK 41 RRR.
- KOCÁK, Michal (ed.): *Listy Jozefa Škultétyho 1*. Martin: Matica slovenská, 1982.
- KOCÁK, Michal (ed.): *Terézia Vansová*. In: Literárny archív 29 – 30. Martin: Matica slovenská, 1994, s. 193 – 262.
- Jubileum zaslužilé pracovníce pro uvědomění slovenských žen*. Národní listy 67, 1927, č. 91, s. 1.
- MIKULOVÁ, Marcela: *Terézia Vansová, Božena Němcová a koncept neskorého biedermeieru*. In: GÖRÖZDI, Judit – MAGOVÁ, Gabriela (eds.): *Tvorivosť literárnej recepcie*. Bratislava: Veda, 2008, s. 42 – 47.
- MIKULOVÁ, Marcela: *Tri spisovateľky (Šoltéssová, Vansová, Timrava)*. Bratislava: Veda, 2015.
- MIKULOVÁ, Marcela: *Vansovej neskorý biedermeier*. In: MIKULOVÁ, Marcela – MIKULA, Valér (eds.): *Kapitoly zo slovenského realizmu: Dejiny, medailóny, štúdie, interpretácie*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010, s. 119 – 126.
- MRÁZ, Andrej: *Literárne dielo Terézie Vansovej*. Martin: Živena, 1937.
- NOVÁKOVÁ, Tereza: [osobná korešpondencia]. [1898-12-18]. Dostupné v: LA SNK 230 B 13.
- RENDEK, Ján: [osobná korešpondencia]. [1899-11-12]. Dostupné v: LA SNK 41 AA 19.
- RUDINSKY, Norma L.: *Incipient Feminists: Women Writers in the Slovak National Revival*. Columbus: Slavica Publishers, 1991.
- SÁLKA, Viliam: *Zo spomienok Terezie Vansovej*. Lidové noviny 42, 1934, č. 196, s. 3.
- SOKOLOVÁ-SEIDLOVÁ, Vilma: *Z mých vzpomínek na Slovensko*. Slovenské pohľady 45, 1929, č. 6 – 8, s. 453 – 483.
- SOULAS de RUSSEL, Dominique J. M.: *L'imagologie, étude des stéréotypes nationaux, à l'exemple de ceux des Allemands dans la littérature slovaque de 1780 à 1914*. Expressions, č. 2. 2016. [online]. [cit. 19.03.2017]. Dostupné na: <http://fac.umc.edu.dz/fil/images/expressions/Dominique-J-M-SOULAS-de-RUSSEL.pdf>
- Spolek slovanských žen v Olomouci. [osobná korešpondencia]. Dostupné v: LA SNK 41 DD 16.
- SVĚTLÁ, Karolina: *Vesnický román*. Praha: Matice lidu, 1869.

- ŠÁRECKÁ-RADOŇOVÁ, Maryša: [osobná korešpondencia]. [1927-12-23]. Dostupné v: LA SNK 198 Z 2.
- ŠIŠULIAKOVÁ, Anna: [osobná korešpondencia]. [1912-7-8]. Dostupné v: LA SNK 41 EE 28.
- ŠKARVAN, Albert: [osobná korešpondencia]. [1908-2-24]. Dostupné v: LA SNK 198 Z 4.
- ŠUCHOVÁ, Xénia: *Smutný príbeh zo smutných čias: dve vojny v rodinnom živote Terézie Vansovej*. Forum Historiae 3, 2009, č. 1. [online]. Dostupné na: <http://www.forumhistoriae.sk/documents/10180/39170/suchova.pdf>.
- Terézie Vansová osmdesiatiletá*. Lidové noviny 45, 1937, č. 196, s. 16.
- U Terezy Vansové*. Lidové noviny 45, 1937, č. 193, s. 6.
- VÁCLAVÍKOVÁ-MATULAYOVÁ, Margita: *Život Terézie Vansovej*. Bratislava: Slovenská liga, 1937.
- VAJANSKÝ, S. H.: *Ruština a slovenčina*. Slovenské pohľady, 1885, č. 3.
- VANSOVÁ, Terézia: *Jubileum dvoch spisovateľiek (Orzeskowska a Konopnicka)*. Dennica 10, 1907, č. 1, s. 27 – 29.
- VANSOVÁ, Terézia: *Juliska elsö bálja*. Bratislava: Mladé letá, 1966.
- VANSOVÁ, Terézia: *Marya Konopnická. O literárnej tvorbe na jej 25. ročné spisovateľské jubileum*. Dennica, 1902, č. 11, s. 234 – 237.
- VANSOVÁ, Terézia: [osobná korešpondencia]. Nedatované. Dostupné v: LA SNK 230 B 21.
- VANSOVÁ, Terézia: [osobná korešpondencia]. Nedatované. Dostupné v: LA SNK: 198 AB 4.
- VANSOVÁ, Terézia: [osobná korešpondencia]. Nedatované. Dostupné v: LA SNK 198 X 16.
- VANSOVÁ, Terézia: [osobná korešpondencia]. [1890-1-13]. Dostupné v: LA SNK 49 EE 31.
- VANSOVÁ, Terézia: [osobná korešpondencia]. [1897-9-15]. Dostupné v: LA SNK 41 TTT 55.
- VANSOVÁ, Terézia: [osobná korešpondencia [1926-3-31]. Dostupné v: LA SNK 150 I 8.
- VANSOVÁ, Terézia: [osobná korešpondencia]. [1927-9-21]. Dostupné v: LA SNK 41 CC 33.
- VANSOVÁ, Terézia: *Pani Georgiadesová na cestách. Veselý cestopis do Prahy na národopisnú výstavu*. Praha: Mazáčova slovenská knižnica, 1930.
- VANSOVÁ, Terézia: *Predmluva*. In: NĚMCOVÁ, Božena: *Babička*. Zlatý fond denníka SME. [online]. [2016-10-4]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1830/Nemcova_Babicka.
- VANSOVÁ, Terézia: [rukopis článku]. Nedatované. Dostupné v: LA SNK 198 AB 19.
- VANSOVÁ, Terézia: [rukopis článku]. Dostupné v: LA SNK 198 AB 19
- VANSOVÁ, Terézia: *Sirota Podhradských*. [online]. Dostupné na: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/293/Vansova_Sirota-Podhradskych/1.
- VANSOVÁ, Terézia: *Slovenka doma i na cestách*. Bratislava: Aspekt, 2011.
- VANSOVÁ, Terézia: *Viola Podhradská: román dievky*. Bratislava: Mladé letá, 1972.
- VANSOVÁ, Terézia: *Z rovín dolnozemsých*. Dennica 9, 1907, s. 156 – 159, 183 – 186, 228 – 230, 288 – 291, 352 – 355, 396 – 400.
- VESELÝ, Adolf: *Jubileum Terézie Vansové*. Národní listy 77, 1937, č. 107, s. 15.
- WEBER, Nora: *Feminism, Patriarchy, Nationalism, and Women in Fin-De-Siecle Slovakia*. Nationalities Papers, vol 25, n. 1. 1997, s. 35 – 65.
- ZAVRTANIK, Maša: *Fakti v literarnih delih Terezie Vansove kot vir pri spoznavanju načina življenja ljudi*. Sofia: Nacionalni slavistični četenija, 2010, s. 577 – 582.
- ZVRTANIK, Maša: *Semiotizacija potopisa Terézie Vansove*. In: URKOM, Aleksander (ed.): *Fiatat Szlavisták Budapesti Nemzetközi Konferenciája I*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem,

2012, s. 120 – 122. [online]. [cit. 19.03.2017]. Dostupné na: <http://szlavintezet.elte.hu/szlavanyagok/youngslavist/1st%20Conference%20for%20Young%20Slavists%20in%20Budapest.pdf>. Ženský obzor. [osobná korešpondencia]. [1923-12-28]. Dostupné v: LA SNK 41 JJ 7.

Mgr. Eliška Gunišová

Ústav slavistiky

Filozofická fakulta, Masarykova univerzita

Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika

egunisova@gmail.com

